

Åbning af udstillingen *Teserne* 26. maj 2017 Ribe Kunstmuseum

Du skal intet billede gøre dig. Det er værd at bemærke, at netop det menneske, som vi elsker, falder det os allersværest at karakterisere ...

Kærligheden befri det fra alle de billeder, det har gjort sig. Det er det opflammende, det eventyrlige, det egentlig spændende, at vi ikke bliver færdige med de mennesker, vi elsker, fordi vi elsker... man behøver blot lytte til digterne, når de elsker; de raver som drukne efter sammenligninger, de griber efter alle ting i altet, efter blomster og dyr, skyer, stjerner og have, hvorfor? Som altet, som Guds uudtømmelige rummelighed, uden grænser, rigt på alle muligheder, fuldt af hemmeligheder, ufatteligt er mennesket, man elsker.

Du skal intet billede gøre dig. Det kan umiddelbart forekomme temmelig upassende at åbne en udstilling ved at indlede med det gammeltestamentlige billedforbud: "Du skal intet billede gøre dig".

Med disse ord kunne vi ligesom lukke ned for det hele, inden vi overhovedet har åbnet udstillingen.

Men citatet er – finder jeg nu alligevel ganske passende, når man vil i dialog med reformationen, sådan som det er anliggende med denne udstilling: *Teser – danske samtidskunstnere i dialog med reformationen.*

Billedforbuddet er jo ikke en opfordring til at pakke penslerne til side, lægge mejslerne i skuffen eller klaske leret tilbage i æltet. Tværtimod! Billedforbuddet vækker først og fremmest stof til eftertanke samtidigt med, at netop det bud op igennem historien har vist sig, om end ganske paradoksalt at være stærkt billeddannende.

Citatet, jeg indledte med, er hentet fra den afdøde schweiziske forfatter Max Frischs dagbogsoptegnelser fra perioden 1946-49, og da jeg nu har fået den ære i dag at åbne udstillingen her på Ribe Kunstmuseum fandt jeg det af mindst to grunde nærliggende at begynde netop med de ord.

Det første: Det var biskop Helge Skov her i Ribe, som for næsten 26 år siden, introducerede mig for Frischs fine dagbogsnotater, og de citerede linier har fulgt mig siden. Det er for mig Ribeord.

Den anden grund: Disse linier hos Max Frisch bærer med netop på reformationens protest, og Luthers stærke kritik af den katolske kirkes daværende anvendelse af bodssakramentet ved den udbredte afladshandel.

For Luther var det vigtigt at understrege betydningen af Guds kærlighed og nåde, understrege Guds suverænitæt, og det er jo netop det, som billedforbuddet i Det gamle Testamente altid har været med at pointere:

”Du skal intet billede gøre dig” er ikke en konkret opfordring til at slippe et kunstnerisk virke, men buddet er først og sidst et stadigt og vigtigt værn af Gud og hører vi her i Max Frischs udlægning også et værn om vores næste.

Ikonoklasmer

Billedforbudet står i sin oprindelse som et smukt værn om Gud, og i Frisch dagbog deraf også som et værn om fristelsen til, at vi mennesker gør os en karikatur og et forfastlåst, ensidigt billede af hinanden. Det gælder selv af det menneske, vi er nærmest og elsker højt.

Reformationen er en af flere ikonoklasmer i historiens løb. Lad mig i dag udover reformationen blot nævne billedstriden i det 7.-8. århundrede i Byzans og det 20. århundredes inspiration fra billedforbudet

Den byzantinske billedstrid i 7.-8. århundrede voksede frem under inspiration af islam med dets radikal billedforbud.

Reformationens ikonoklasme var en del af Luthers nedrivning af det katolske misbrug – en del af hans træfældning, sådan, som han selv formulerede det. Det drejede sig for ham og reformatorerne med forskellig vægt at fjerne alt det uvæsentlige, alle udenoms værkerne, som fejlagtigt satte mennesket selv i centrum, og gjorde kirken til en handelsplads.

Og endelig det tyvende århundredes billedkritik og ikonoklasme var en hjælp til at efter verdenskrigene at komme bag idealismens glansbilleder og fremme en mere eksistentiel og tror jeg også mere stofflig tilgang til arbejdet med kunst.

Ikonoklasmens billeder

Disse kritikere af billeder, teologisk funderet, skal imidlertid ikke forveksles med fjernelsen af billeder.

Jo, der var der byzantinske kejsere, som lod kors erstatte figurskildringer, og der var reformatoriske teologer som Karlstadt, som tilstræbte at få fjernet alle billeder uden tanke på, at også det billedløse rum danner et billede.

For Luther selv var billedet adiafora, hvad betyder ligegyldig, og forstå ordet ligegyldigt i en neutral betydning, som det at billedet er noget sekundært. Reformationen var en bevægelse væk fra billede til ord,

Men samtidig er det væsentligt at forstå, hvordan de billedkritiske strømninger gennem tiden har virket og til stadighed virker befordrende for billedskabelsen. Og det mener jeg også at se i udstillingen her i dag.

Billedstridighederne i Byzans i 7.-8. århundrede var således til at skabe en subtil teologisk tænkning om billeder gennem centrale teologers arbejde såsom Johannes Damaskenos og Theodor Studites. Disse teologer var med til at understrege billedernes teologiske legitimitet og vise billedet som andet og mere end et pædagogisk middel. Man argumenterede for billedets mulighed for at skildre det sande og guddommelige samtidigt med, at forskellen mellem billed og væren blev understreget: Før havde Gud ikke vist sit ansigt, men med Jesu fødsel viste han sit ansigt i verden, så nu kan han afbildes, sagde Damaskenos.

Reformationen var ligeledes stærkt billeddannende og billedskabende :

Det er således nok godt skrevet, men simpelthen ikke rigtigt, når Henrik Stangerup i sin roman *Broder Jakob* fortæller om, hvordan spandevs af kalk blev hældt over kalkmalerierne i kirkerne. Der var et enkelt angreb på en kirke, men med vanlig sindig dansk ro skete forandringerne sådan lidt efterhånden og med tiden.

Mit ynglings eksempel på tilpasning fra katolsk tid til reformationen er altertavlen i Hoven kirke her i Ribe stift, hvor en smuk katolsk altertavle, som oprindeligt viste Marias himmelfart, blev forvandlet til Kristi himmelfart. Her kunne man nøjes med at skifte træhovedet ud, skære et Kristushoved, sætte det ind i stedet for Marias. Kroppens feminine træk vidner dog stadig om den egentlige scene. På den måde kunne man beholde den altertavle, man holdt af.

Med reformationen blev ordet sat i centrum, men billedet blev ikke væk. Historier og traditioner knyttet til helgenernes liv, laden og gøren, gik ganske vist i glemmebogen, men de reformatoriske kernetemaer kom så i stedet til at præge en ny tids motivvalg og motivudformning: f.eks. billeder af lov og evangelier, nye gammeltestamentlige temaer kom til, forandringer i dommedagsbillederne, hvor Guds nåde og dom nu blev understreget.

Endelig skal man ikke undervurdere betydningen af Luthers betragtning af billeder og kunst som *adiafora*. Der ligger en frisættelse gemt i at være "lige gyldig" og ikke bundet til et forkyndelsesmæssigt narrativ. Kimen blev lagt til en kunst, som ikke længere i samme grad behøver at være spændt for en religiøs eller samfundsmæssig vogn.

Et kim, som der blev sat, og som også har – for mig at se - været med til at bidrage til den kunst, de værker, som skabes i dag, og i de værker, som også kan ses udtrykt og er udfoldet på udstillingen her i dag.

Reformationen er ikke alene om at være en arv for os. Jeg er taknemmelig over både arven fra renæssancen og reformationen, oplysningstiden og de folkelige vækkelser i det 19. århundrede og alt det andet, som har været med til at forme os og vores samfund i dag.

Men der er en frihed forbundet med den reformatoriske teologi og tænkning, som holder os fast på det vigtige og paradoksale, der ligger i Max Frischs citat:

På den ene side: Du skal ikke gøre dig noget billede.

På den anden side må vi fortsat rive os frem, gribe ud efter alle ting i altet, sådan som det også sker her på udstilling, efter blomster, træer og dyr, døre og porte, lys og skygger, skyer og grene, tallerkener og fisk, stjerner og have, bogstaver, tal og tegn, for at give udtryk for det, som ligger os på sinde.

Med de ord vil jeg hermed gerne åbne udstillingen: teser, danske samtidskunstnere i dialog med reformationen.